

A L I C A

Lewisa C a r r o l l a v literárnej, filmovej a ilustračnej interpretácii

Výstava je poctou L. Carollovi, ktorý napísal knihu príbehov o Alici, venovanú Alici Liddellovej a ostatným deťom. Neďávno uplynulo 100 rokov od jeho smrti.

Ďalej je venovaná autorom filmového a ilustračného stvárnenia príbehov. Náš zámer je, vytvoriť pre návštevníka vstup do ríše snov.

Svet obrazov a fantázie je súčasťou skutočného sveta. Umenie a hra sú pre deti tvorivou fantáziou. Pre dospelých uchovávajú čaro detstva.

Vesmír je predmetom exaktného skúmania a zároveň fascinujúcim tajomstvom. Carroll bol v jednej osobe matematik, rozprávkar, básnik a fotograf. Povoláním bol matematik, písal vedecké práce, hľbal v číslach a logike. Ako rozprávač, spisovateľ a básnik s láskou oživoval sny detí a zapisoval ich v príbehoch o Alici. Z plachého a uzavretého učiteľa sa v spoločnosti malých detí stal živým výmyselníkom hier, hlavolamov, šibalstiev, kúziel, logických nezmyslov. Pre svojich desiatich súrodencov hrával bábkové divadelné hry s vlastnoručne vyrobenými bábkami. Nočné nápady si zapisoval pomocou „potmepisu“.

L. Carroll bol jedným z najlepších portrétnych fotografov svojej doby. 25 rokov sa trpezlivo venoval zachytávaniu portrétov na vlhké koloidné doštičky. V počiatkoch fotografie boli potrebné dlhé expozičné časy. Zdá sa, že Carroll rozprával deťom pútavé príbehy z Alicinych dobrodružstiev práve pri fotografovaní.

A l i c a

Bola to skutočná postava, ktorá mala v dobe vzniku príbehov asi deväť rokov. Zapôsobila na Carrolla svojou detskou naivitou. Želala si byť hrdinkou v dobrodružných príbehoch, ktoré vymýšľal jej aj iným deťom. Šírila okolo seba tajuplnú atmosféru. Tak vznikol rukopis knižky „Alica v krajine zázrakov“ s Carrollovými ilustráciami. Tlačou vyšla táto kniha r. 1865 s Tennielovými ilustráciami. R. 1871 vyšiel ďalší diel „Za zrkadlom a s čím sa Alica stretla“. Je tu všetko - čas a priestor - obrátené naopak.

Deti boli knihou nadšené, ohlas kritiky bol opovržlivý. Z týchto prvých výtlačkov sa zachovalo iba niekoľko veľmi vzácných exemplárov.

O čom je „Alica“?

Postava Alice sa formuje ako racionálny prvok v bláznivom svete. Fantázia detského myslenia sa tu zráža s falšou dôstojnosťou sveta dospelých. V prvej knihe hrá úlohu zväčšovanie, zmenšovanie a disproporcie, ktoré sa dejú s postavou hlavnej hrdinky. Dôležitú úlohu hrajú karty s ich hierarchickým významom.

Druhá kniha sa podriaďuje dvom pevným princípom: zákonitostiam šachovej hry a zrkadlenia. Súbežne s nimi žije v príbehoch absurdita a komičnosť. Hlavnú úlohu v jednotlivých epizódach hrá komunikácia medzi postavami. Nemožné sa stáva možným, figurujú tu postavy z tradičných anglických riekaniek.

Alica prechádza bez odporu, detsky dôverčivo rôznymi absurdnými situáciami. V premenách a zvratoch iba ona dáva pevný oporný bod. Hľadá a nachádza spôsob dorozumenia ~~medzi~~ so svetmi neschopnými dorozumenia. Autor narába groteskou slovom, uvádza: „Viete preda, že slová znamenajú viac, než nimi chceme vyjadriť.“ Používa

jazyk ako prostriedok hry - tzv. kufrikové slová obsahujú tri-štyri významy odrazu. Odkrýva poéziu všedných vecí.

Kniha je symbolizáciou vzťahov medzi logickým, uponáhľaným svetom dospelých a fantazijným snom detí. Preto je adresovaná malým i veľkým. Rovnako je aj výstava súbežne členená na dve časti: dobrodružno-hravú a informatívnu.

Cieľom hravej časti je vtiahnuť dieťa do prostredia niekoľkých epizód Alicinho putovania. Informatívna časť má oboznámiť návštevníka: 1. s históriou vzniku tohto nadčasového diela,

2. so životom Carrolla a skutočnej Alice Liddellovej

/stručné texty a dobové fotografie - práce L. Carrolla/

3. s originálmi aj reprodukciami prác ilustrátorov a výtvarníkov animovaného filmu a s ich rozmanitým ponímaním, interpretáciou Carrollovho diela.

Každému tvorcovi je venovaná miestnosť. V každej miestnosti budú dekorácie prostredia ladené v duchu príslušného výtvarníka. Práce výtvarníkov budú inštalované v skutočných okenných rámoch, na stenách aj v priestore, za sklom aj ako zväčšené reprodukcie. Okolie rámov bude rozfarbené. V miestnostiach sa ďalej použijú aj prírodné materiály ako bambus, suché lístie, drevo. Niektoré ilustrácie budú zhmotnené pomocou kaširovania do priestoru, aby presvedčili diváka o tom, že ožívajú. Budú mať vstavané mechanizmy, buď na kolísanie, otáčanie alebo iný pohyb /karty, šachové figúry ai./. Deti by smelo mali prechádzať rôznymi tajnými otvormi. Nikam nevedúce dvere na stenách alebo namaľovaný iluzívny priestor, falošné chodby a schodištia vedúce do rohov miestností, deformácie obrazu v oblých alebo skladaných zrkadliacich fóliách sú výrazovými prvkami absurdity snovej roviny Carrollovho diela.

V každej miestnosti sa nachádzajú veľké hodiny. Králik sprevádzajúci Alicu dejom porovnáva čas, ktorý ukazujú, s údajom na svojich vreckových hodinách. Tikot hodín podporuje dojem pravdivosti, funkčnosti a plynutia času, ktorým sa dospelí ľudia nechávajú štváť.

Koláčiky a atrament na zväčšovanie i zmenšovanie dievčatka hrajú čarodejnú úlohu, preto sa tiež vyskytnú vo zväčšenej i zmenšenej podobe, v merítku k Alici. Ďalšie použité prvky v miestnostiach: šachovnica, kúpanie sa v jazere slz, karty, oživené postavy z nich, zmenšený domček takisto majú fantastický charakter.

Prvá miestnosť by mala presvedčiť diváka, že Alica je skutočná bytosť, iba ticho spí. Ponúka sa mu paleta rôznych pohľadov na ňu; divák sa pozerá cez historický fotografický aparát, cez kaleidoskop, kľúčovú dierku, cez farebné filtre. V poslednej miestnosti sa Alica prebúda. Jej i pozornému divákovi ostáva otvorenou otázkou, či to bol sen alebo nie.

Aby sme nezišli z cesty za fantastickým snom a predstavovanými víziami, s hravosťou a logickým nonsensom, uvádzame z filmových interpretácií iba animovanú snímku Jana Švankmajera, v ktorom sa nestráca hĺbka pôvodného diela, ba naopak. Hoci sa vyhol otrockému prepisu, tiež sa nedrží presne deja, ale vyberá si motívy a podáva ich svojím spôsobom. Dodržiava detskú imagináciu, tajomno. Svet Švankmajera je metamorfózou básnického obrazu. Opotrebovaným veciam udeľuje množstvo iných významov. Tajomstvá ukrýva za zatvorené dvere, izby alebo skrine. Konštantnou Švankmajerovej poetiky je záhadný život vecí, skrytý život predmetu. Používa opakované motívy: zásuvka stolíka, dvere, kľúče, kľúčové dierky ...

Príšerky vyliezajúce zo škrupín, kostričky, Húseničiar s umelým ľudským chrupom - to všetko sú bytosti vhodné na tvorenie

atmosféry, sveta čudesnosti, občas znepokojujúceho. Ak sa nám podarí vniešť čo najviac z týchto drobností do expozície, či už zapožičaním alebo zhotovením, našou snahou bude udržať tento svet v rovine grotesky a nie agresivity.

Naša výstava by si mohla vziať vzor aj po textovej stránke z tohto filmu, kde je komentár pôsobivo rozčlenený a používa len kratučké úryvky z knihy. Opakuje sa ako refrén: „Pomyslela si Alicca“. Takisto chceme aspoň heslovite poskytnúť deťom čarovné mená postáv z epizód knihy formou zväčšených popisiek. Švankmajer - ako aj iní autori - priznáva, že vedie dialóg so svojim detstvom. Na začiatku svojho filmu hovorí ústami dievčatka: „Uvidíte film pre deti. - Možno.“ A ďalej: „Musíme zatvoriť oči, inak nič neuvidíme.“

Medzi exponátmi výstavy by mali figurovať atrapy knižných vydaní o Alici, z ktorých nás i diváka zaujímajú ilustrácie viacerých výtvarníkov: Dagmar Berkovej, Dušana Kállaya, Markety Prachatickej a Gennadija Kalinovského. Každý z nich prináša svojský pohľad návratu do detstva. Uvedieme k nim krátke citáty, čo ich priviedlo k tvorivej osobitosti.

Výstava ako celok by mala pozitívne zapôsobiť na deti i dospelých, tak ako jej predloha, ktorá už po dlhé desaťročia upútava čitateľa.

Rozmiestnenie použitých ilustrácií a dekorácií

U spomenutých výtvarníkov sa obsah ich prác stotožňuje zväčša s osnovou knihy o Alenke^(Alicii), avšak ich poňatie a stvárnenie je individuálne. Hlavnú hrdinku každý zobrazuje podľa modelu zo svojho vlastného prostredia.

Fantaskné postavy stvárňujú výtvarníci v súlade s ich charaktermi v knihe.

Výstavu budeme deliť na polia rôznych veľkostí a tvarov. Bude na ne vkomponovaná dekorácia a nadväzne sa do nej zakomponujú originály alebo reprodukcie, prípadne priestorové výtvarné objekty, v merítke Alicinho pohľadu na svoje okolie.

Výstava bude členená podľa farebného ladenia - čiernobiele, treba situovať do rovnorodej dekorácie, farebné treba komponovať primeraným spôsobom aby tvorili súlad.

Ďalšie členenie bude podľa scén, ktoré chceme docieľiť. Určujúcimi tu budú tvary - statické alebo variabilné, - dekoratívnych prvkov.

Prvá miestnosť: Tu budú reprodukované v zväčšenom merítke pôvodné, v koncepte autora Carrolla obsiahnuté ilustrácie knihy. Sú to iba amatérske návrhy, ale iba autor sám mal možnosť vystihnúť podobu Alice ako skutočného modelu. Avšak hodnovernejšiu predstavu o dievčatku získame pri prehliadke množstva Carrollových fotografií, na ktorých tento model - Alica L. - figuruje.

Ďalej použijeme v prvej miestnosti výtvarné práce - zväčšené reprodukcie ilustrácií k prvému vydaniu Carrollovej knihy. Autorom bol jeho súčasník Tenniel. Bol to profesionálny grafik a mal svojskú predstavu o Alici. Modelom pre ňu bolo dievčatko z jeho blízkeho okolia. Ostatné - fantaskné postavy stvárňoval podľa Carrollových predstáv, ktorý súhlasil s adlišnosťou hlavnej hrdinky.

Dekorácie v prvej miestnosti:

Popri ilustráciach bude v tejto miestnosti sedieť na hojdačke figúra Alice - v priestorovom stvárnení, v prirodzenej veľkosti. Ide o východiskovú situáciu, keď Alice ešte nespí, bdie. Kulisy okolo nej tvoria stromy plné tajomných živočíchov - vtáky s otváracími zobákmi, prípadne i s pohyblivými krídlami, húkajúca sova atď. Za hojdačkou bude vertikálne pohyblivý obraz - jednoduchá symbolika plynutia času a pohybu i návratu krajiny prvej videnej z hojdačky.

V kúte miestnosti bude postavená bütľavina so zrkadlovým prepačliskom. Diagonálne od Alice bude stáť objektív fotografickej skrine so siluetou fotografovej figúry.

Druhá miestnosť: Použijú sa v nej ilustrácie Dagmar Berkovej, ktorá ilustrovala knihu v českom vydaní z roku 1947 a prepracovanom v r. 1961. Ilustrovala ju pod vedením prof. Muzíku. Hovorí o tom: „„Alicou - Alenkou som bola ja sama.“ Dôležité v jej ilustráciach boli primárne postavy z prostredia, nie prostredie samo. Jej Alenka videla svet optimisticky. Berková priznáva, že po skončení vojnových hrôz vládla viera, že svet už bude naveky dobrý, plný ľudského porozumenia. V takomto chápaní subjektívizovala Alenku; obliekala ju tak, ako sa sama rada odievala, trochu romanticky. Jej Alenka je súčasťou - hlavnou - takmer všetkých ilustrácií, s úsmevom, údivom, ale nikdy nie zľaknutá očakáva z každého ďalšieho príbehu nové pobavenie. Autorka priznáva, že optimizmus jej pohľadu vychádzal aj z istej nezrelosti v chápaní skutočného života.

Dekorácie druhej miestnosti: Na ráme dverí je obraz profilu obrejk tváre plačúcej Alenky. V miestnosti by mal byť "šuplík", cez ktorý Alénka vošla do sveta fantázie. V kúte sa bude nachádzať zväčšenina atramentovej fľaštičky, s vyliatou škvrnou. Z Aliciných slz sa vytvorí v priechoде dverí jazero, v ktorom budú plávať zväčšené zvieratá a loď s myšou.

Tretia miestnosť /Poračie miestností ešte nie je definitívne stanovené/: Budú v nej ilustrácie Dušana Kállaya, vnútorne hlboko spojeného s Carrollom a jeho dielom i s Alicou a deťmi vôbec. Ich svet je plný ilúzií, „obrovskej poézie, ktorá vyteká z každého slova a každej vety tejto knihy... Snažil som sa urobiť ten svet čo najmenej populštený a pritom plný ľudskej vravy... Aj Alica je tu cudzia. Prichádza do tejto ríše a často ju nechápe, pretože ostala človekom." Ťažiskom Kállayovho stvárnenia je práve tento svet. Na výstave použijeme jednak prepožičané originály jeho malieb a obrie zväčšeniny davovej scény s postavičkami, ktoré v bežnom živote nosia prívlastok záporných. Kállay - stotožňujúci sa s Carrollom - nám ich približuje ako ich priateľ, bez zlomyselného vtípkovania s obrazom týchto bytostí. Alicu tiež maľoval podľa živého modelu svojej malej kamarátky.

Dekorácie tretej miestnosti: Uprostred stojí zajacov domček.

Ak otvoríte dvere, zajac vybehne, Detský návštevník môže vliezť do jeho domčeka a cez rôzne okná - vrátane strešného - pozerat' von.

Štvrtá miestnosť: Je venovaná zčasti výtvarníčke Markéte Prachatickej. V druhej časti miestnosti budú sústredené plošné i priestorové objekty Jana Švankmajera.

Markéta Prachatická buduje v ilustráciach výtvarné protiklady. Jej rukopisom je šrafúra a dokonalou obrysovou kresbou, precízna, nie realistická. Autorka priznáva svoj vzťah ku Carrollovmu dielu; k jeho knihe o Alici: „Mám ju tak rada, že som sa rozhodla vyilustrovať si ju sama pre seba. Je to krásny a slobodný pocit ...“

Nevidí Alicu ako tému pre farbu - používa pero, pre snový svet považuje túto techniku - čierno-bielu - za vhodnejšiu. Jej model musí Carrollovmu dielu zodpovedať vnútorne, zvonjškom môže byť Alica akákoľvek.

Dekorácie štvrtej miestnosti:

Mali by sa tu stretnúť dva princípy: Princíp prvej knihy a princíp druhej knihy. Prvá sa nazýva „Alica v krajine zázrakov“ - patria do nej živé karty.

Druhá nesie názov „Za zrkadlom a s čím sa tam Alica stretla“. V tejto časti hrajú podstatnú úlohu šachovnica s figúrami a hra so zrkadlovými efektami.

Čiernobielu časť miestnosti venujeme M. Prachatickej, farebnú J. Švankmajerovi.

Piata miestnosť: Znázorňuje prebudenie Alice. Inštalujeme do nej ilustrácie Genmadija Kalinovského. Jeho kresba je realistická, vystihuje náladové prvky. Zložitá, netieňovaná perokresba buduje tajomné priestory. Kalinovskij tvrdí, že Alenka nie je rozprávkou, tiež zobrazil dievčatko zo svojho prostredia. „Je to román svojho druhu, zo života paradoxov,“ tvrdí autor.

Dekorácie piatej miestnosti: Významovým stredobodom bude premena srdcovej kráľovnej na mašku. Príchod do reálneho sveta symbolizujú schody, ktoré vychádzajú akoby z kúta miestnosti.

- - -

Celú výstavu by sme radi doplnili citátmi z diel slovenských a českých básnikov, ktoré ešte doplnia a podpora poetický charakter Carrollovho diela. V každom národe používajú deti svoje vlastné rečové prvky. Aj prekladatelia kníh o Alici využívajú detskú poetiku jazyka svojej krajiny. Preto odporúčame citáty J. Seiferta použiť v origináli českého jazyka, ktorý nám je blízky.

DOPLNKY /CITÁTY/ :

UKOLÉBAVKY

autor: Jaroslav Seifert
ze sbírky básní: "Meminka", vydala Mladá fronta
Praha v roce 1997. /str. 18-19/

..... a koníček spí.

Na louce je plno květin,
pojedeš s ním do kopretin.
Kopretinky spí.

Pojedeš s ním k černé skále
po silnici u měštale.
Černá skála spí.

Jiskry přelít od podkúvek,
pojedeš s ním do borůvek.
A borůvky spí.

Kudrna panna drží vlašku,
sbírá si je do džbáněčku.
A džbáněček spí.

A pod skálou voda bubí,
vezru tě/ás do náruží.
a /Alice/ spí.

JARNÍ RONDEAUX

autor: Jaroslav Seifert
ze sbírky "Milostná rondeaux"
vydal Československý spisovatel Praha, 1969, str. 38

.....
Až budeš potom usínat,
ať spí se ti, jak spí se králi,
jenž vyhrál bitvu o svůj hrad
strmící na vrcholu skály.
Jen věřsi, byl bych k smrti rád,
by se tvé oči usmívaly.

DOPLNKY/CITÁTY/ :

ZÁHADNÉ ZVIERA

autori knihy: "ZVIERATNÍČEK "
Milan Rúfus, Vladimír Kompánek
vydal: TRAFICCIUS v roku 1994
str.43.

Čo je divov,
až srdce zviere,
vo svetlých záhradách !
Čím viacej neh
tým väčšie zvieratá ?

Ó, najskrytejšia záhada :
čo vidí dieťa,
keď sa díva?
Čo nosiel jeho živý znak ?

Aj ako hánik
odjaskivo
chcel takto vidieť ...

Vidí tak ?

PST!

autor: Daniel Havier

"POD JABLONKOU PÁVY PÉCLA"
- ANEKLÓGIA SLOVENSKEJ POÉZIE O SNE

vydal: Slovenský spisovateľ pre Kruh milovníkov
poézie v roku 1994, str.133-134,

Stále tam také sama
s naširoko otvorenými očami,
s tielkom tykadielkom.
Vedel som, že prišla
z druhej strany zrkadla.

Bola také nevinná,
že sa mohla hrať aj s hadmi.
Keď som sa jej chcel opýtať,
čo tu robí, v tejto
zelenej noci plnej tigrov,
povedala: Pat,
veď se mi iba snívaš.
A potom: Pozri sa,
koľko diamantov som naplakala.
Lucinka Halucinka.

V NOCI PRÁHNIVÍ TEPLÝM SNEHOM

autor: Daniel Havier

tá istá zbierka ako pri "PST!"
str. 110.

Sen
ktorý si práve
dosnivala
vchádza
do mojich očí.

DOPLNKY/CITÁTY/ :

ZVIERATNÍČEK

autori knihy "ZVIERATNÍČEK "
Milan Rúfus a Vladimír Kompánek
vydal:TRANOSCIUS, v roku 1994, str.7.

Maj rada zvieratká.
Maj rada, veď sú z nás.
Čosi nám hovoria,
ako že majú hlas.

Že slová nemajú ?
Ty, najbystrejšia z diev,
ľahučko preložíš
ich utajený spev.

Tebe to vyzradia,
na ticho ľakomí.
Že prišli zďaleka
a odtiaľ, ako my.

Že si nás poznajú.
A že sú jediní,
kto nám bol nablízku
po celé dejiny.

.....

Maj rada zvieratká.
Sme v nich
a ony v nás.
Pohľad ňich teplú srst.
A počúvaj ich hlas.